

BO‘LAJAK XORIJIY TIL O‘QITUVCHILARINING INFORMATSION-ANALITIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI (“Mediasavodxonlik va axborot madaniyati” fani misolida)

Tojiboyeva Shohistaxon Komiljonovna
Qo‘qon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Maqola haqida ma’lumot
Qabul qilingan: 04.07.2024
Qayta qabul: 08.07.2024
Saytda mavjud: 10.06.2024

Muallif (lar)
Sh.K.Tojiboyeva

<https://doi.org/10.69891/uxij.v1i4.862>

Muallif bilan aloqa

ikromjon2705@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-4179-6452>

© Sh.K.Tojiboyeva

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma’lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to‘g‘ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko‘rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: Mazkur maqola mediasavodxonlik va axborot madaniyati fani misolida bo‘lajak xorijiy til o‘qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirish hususida fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek maqolada, kompetentlik, information-analitik kompetentlik hususida ham ayrim fikrlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: xorijiy til o‘qituvchisi, kompetentlik, information-analitik kompetentlik, rivojlanish, texnologiya, globallashuv, mediasavodxonlik, foydalanish.

Аннотация: В данной статье представлены взгляды на развитие информационно-аналитической компетентности будущих учителей иностранного языка на примере медиаграмотности и информационной культуры. Также в статье упоминаются некоторые моменты о компетентности, информационно-аналитической компетентности.

Ключевые слова: учитель иностранного языка, компетентность, информационно-аналитическая компетентность, развитие, технологии, глобализация, медиаграмотность, использование.

Annotation: This article presents opinions on the development of informational and analytical competence of future foreign language teachers on the example of media literacy and information culture. Also, some points are mentioned in the article about competence, information-analytical competence.

Key words: foreign language teacher, competence, information-analytical competence, development, technology, globalization, media literacy, use.

Kirish.

Jahonda global axborot makonining yuzaga kelishi bilan ishlab chiqarishning turli sohalari mutaxassislarini mediasavodxonlikka bo'lgan ehtiyoji oshib bormoqda. So'nggi yillarda xorijiy tillarni chuqur o'rgatish, o'quv jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish masalalariga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Xorijiy mamlakatlarning yetakchi ilmiy markazlari, oliy o'quv yurtlarida mediata'limning o'ziga xos xususiyatlari, mediasavodxonlikni shakllantirish vositalari va usullarini o'rganish ta'lim jarayonida mediateknologiyalar, mediamatnlardan foydalanish o'ta muhim ilmiy hamda amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun ham mediasavodxonlik va axborot madaniyati ta'limi vositasida bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirish, ularni zararli axborotlar ta'siridan himoya qilish, informatsion tahdidlar va ularni bartaraf etish layoqatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Dunyoning ilg'or ilmiy tadqiqot institutlari va xalqaro markazlarida ham chet tili darslarida mediasavodxonlikni shakllantirish metodologiyasi, shuningdek, o'rganilayotgan chet tilda ishlatiladigan ommaviy axborot vositalarining metodik imkoniyatlarini takomillashtirish, mediasavodxonlik vositasida axborot iste'moli madaniyatini shakllantirishga doir ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Xususan, raqamli ta'lim muhitida bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarning informatsion tahdidlarga qarshi o'z-o'zini himoyalashning diagnostik-profilaktik tizimini yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida chet tillarni o'qitish tizimi sifatini xalqaro standartlarga muvofiq tarzda takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilayotgani mazkur tadqiqot muammosining dolzarbligini belgilab beradi. Shuning uchun ham, "ommaviy axborot vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda xolis axborotlarni o'z vaqtida berib borish orqali yolg'on ma'lumotlar tarqalishining oldini olish, axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish madaniyatini oshirish"[1] vazifalari dolzarblik kasb etmoqda. Buning uchun esa mediasavodxonlik va axborot madaniyati vositasida bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirishning samarali tashkiliy-pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish talab etiladi.

Adabiyotlar tahlili va metododlogiya.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-son Farmoni, 2018-yil 19-fevraldagi "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5349-son, 2017-yil 30-iyundagi "Respublikada axborot texnologiyalari sohasini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash chora tadbirlari to'g'risida"gi PF-5099-son Farmonlari, 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-son

Qarorilari mazkur masalaning dolzarbligini belgilab beradi.

Tahlil va natijalar.

Ta'limga kompetent yondashuv bo'lajak kadrlarda hosil bo'lgan kompetensiyalardan shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy hayotda uchraydigan turli vaziyatlarda samarali foydalanishga o'rgatishni ko'zda tutadi. Bunda kutilmagan noaniq, yangi, muammoli vaziyatlarga duch kelinganda tegishli bilim, ko'nikma, malakalardan foydalana olishga alohida e'tibor qaratiladi. Shu bois har bir fanni o'qitish jarayonida uning mazmuni hamda xususiyatlaridan kelib chiqqan holda unga doir kompetensiyalar shakllantiriladi.

Buning uchun, avvalo, "kompetensiya", "kompetentlik", "analitik kompetentlik", "informatsion kompetentlik", "integratsiya", "integratsion ta'lim", "informatsion-analitik kompetentlik" tushunchalarining mazmun-mohiyati, konseptual asoslarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiq ish bo'ladi.

"Kompetensiya" atamasi fanda ilk bor XX asrning 50–60-yillarida qo'llangan. Inglizcha "competence" tushunchasi lug'aviy jihatdan bevositachuqur bilimga asoslangan qobiliyat, layoqatlilik darajasini anglatadi.[2.B.114] Mazmunan esa "faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish"ni bildiradi. Ko'plab olimlar tomonidan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalariga berilgan ta'riflarda kompetensiya muayyan faoliyatda talab qilinadigan xulq-atvor, o'zini tutish, kompetentlik esa ushbu talabga moslik darajasi, ya'ni kompetensiyani namoyish qilishning pirovard natijasi deb talqin qilinadi.

"Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtayi nazardan kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi.[3.B.6-9] Shuningdek, kompetensiyalar bilimlarni doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi.

Bo'lajak kadrlarda kompetensiyaviy yondashuvni shakllantirish va rivojlantirish muammosini professor A.Abduqodirov shunday ta'kidlaydi, kompetentlikni rivojlantirish – bu insonning butun umri davomida to'xtamaydigan jarayondir.[4.B.10] Pedagog olimlarimizning tadqiqotlarida kasbiy va pedagogga xos kompetentlikning o'ziga xos jihatlari yoritib berilgan. Jumladan, N.A.Muslimov o'zining tadqiqot ishlarida kasbiy kompetentlikni oltita sifat ko'rinishida keltirib o'tganlar:

1) motivatsion xislatlar (insonning butun hayoti davomida shakllanib, rivojlanib boruvchi tanlagan kasbiga bo'lgan ehtiyojlari, motivlari va maqsadlarni qamrab oladi);

2) intellektual salohiyat (barcha rasmiy hujjatlar asosida o'qituvchi axborot

va ma'lumotlarni uzatishga, bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga intiladi);

3) irodaviy sifatlar (maqsadga intiluvchanlik, ichki va tashqi to'siqlarni, jismoniy va aqliy zo'riqlashlarni yenga olishlik, o'zini tuta bilish va tashabbuskorlik xislatlari);

4) amaliy ko'nikmalar (psixologik, pedagogik, metodik va texnik-texnologik qobiliyatlar, amallar, individning faoliyat va muloqotning turli sohalaridagi ko'nikmalari);

5) hissiy sifatlar (o'z hissiyotlarini boshqarishning zaruriy malakalarini shakllantirilishi (qahr, g'azab, bezovtalik, arazlash, hasad, hamdardlik, uyalish, mag'rurlik, qo'rqish, ko'ngilchanlik, muhabbat va boshqalar)ni boshqarishi hamda o'z hissiy holatlarini va ularni keltirib chiqaruvchi sabablarni tushunishi);

6) o'z-o'zini boshqara olish (maqsadlarni va ularga erishish vositalarini tanlashdagi erkinlik, vijdoniylik, o'z faoliyatiga tanqidiy yondashuv, harakatlarning keng qamrovliligi va anglanganligi, o'z xulqini boshqalarniki bilan qiyoslab borishi, kelajakka ishonch, o'z jismoniy va psixologik holatini talab darajasida tutib turishi va boshqara olishi).[5.B.118] Demak, kompetentlik chuqur bilimga asoslangan qobiliyat, layoqatlilik darajasini anglatadi va bo'lajak kasbiy faoliyatdagi bilim va ko'nikmalarning rivojlangan darajasi va malakaning yuksak ko'rinishi hisoblanadi.

“Informatsion-analitik kompetentlik” integratsiyalashgan kompetensiya ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda bir kompetensiyani shakllantirishdan ko'ra, bir nechta kompetensiyani uyg'unlikda shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. “Informatsion-analitik kompetentlik” informatsion madaniyat va analitik tafakkur

asosida shakllantiriluvchi bilim va ko'nikmalarning yuksak ko'rinishi hisoblanadi. Demak, informatsion-analitik kompetensiya – informatsion madaniyat va analitik fikrlash tarzini integratsiyalash asosida yuzaga keladigan kompetentlik hisoblanadi.

“Falsafa qomusiy lug'ati”da “analitika” atamasi “tahlil qilish, muhokama, isbotlash san'ati sifatida izohlanadi”.[6.B.25] Analitika atamasi ilk bor “Aristotel tomonidan mantiqiy tahlil texnikasiga berilgan nom sifatida qo'llangan. Uning “Analitika” nomli asarida fikrlashning bu yo'siniga taalluqli ikki jihat: murakkab butunlikka ega bo'lgan obyektни dastlab oddiy qismlarga ajratish va ularni tekshirish asnosida tafakkur yuritishning murakkablashib borishiga e'tibor qaratiladi”.[7.B.479] Demak, analitik fikrlash tarzi murakkab va chuqur tahlillarga asoslangan fikrlash usuli hisoblanadi.

Tadqiqotchi Sh.Hasanov fikricha, “analitik fikrlash tarzi – tahliliy fikr yuritish san'ati, biror muammo, masala, axborot, voqea-hodisani o'rganish jarayonida u haqida atroflicha, aniq, teran, chuqur, mazmundor, mustahkam to'xtamga kelish qobiliyati. Analitik tafakkur egasi tahlil qilinayotgan obyektни har tomonlama sinchiklab o'rganadi: murakkab axborotlarni qismlarga ajratadi, har bir so'z, jumla, detal, narsa ustida jiddiy fikr yuritadi, qismlarni o'zaro mantiqiy bog'laydi, maqbul xulosaga keladi va kerakli qarorlar qabul qiladi. Analitik qobiliyat egasi har qanday hodisa ustida fikr yuritganda narsa-hodisaning tashqi ma'nosini uqish bilangina

cheklanmay, uning ichki – botiniy ma’no qatlamlarini ham aniqlashga urinadi. Natijada tahlil etilayotgan obyekt yuzasidan atroflicha tushuncha yuzaga keladi. Analitik tafakkur muammo yoki masalaning oson va tez, to’g’ri va aniq hal etilishini ta’minlashga xizmat qiladi”.[8.B.11] Mazkur tarif asosida tadqiqotchi analitik fikrlash tarzining namoyon bo’lishini quyidagicha asoslaydi: “analitik tafakkur fikrlashning mantiq bilan qat’iy bog’langan, predmetni aniq, to’g’ri, obyektiv, har tomonlama tahlil etishga qaratilgan aqliy faoliyat turidir; analitik tafakkur – ijtimoiy hayotning hamma sohalari bo’yicha tahlil qilish, munosabat bildirish, o’tmishni anglash, bugunni idrok etish, kelajakni bashorat qilish, taraqqiyotning istiqbolli yo’llarini belgilash imkonini beradigan sermahsul fikrlash yo’sini; analitik tafakkur insonni innovatsion g’oyalarni ilgari surish, yangi texnologiyalarni yaratish, amaliyotga tatbiq etishga undaydigan yaratuvchan fikrlash tarzidir; ta’lim tizimida talabalarda analitik tafakkur qobiliyatini rivojlantirish – bu mustaqil fikrlaydigan, har qanday muammoga tezlik bilan oqilona yechim topa biladigan, fikriy qaramlikdan yiroq barkamol avlod tarbiyalash imkonini beradi. Analitik kompetentlik kishiga odam va olamni idrok etish quvvatini beradigan, uning fikrlash mexanizmini ratsional harakatga keltiradigan aql generatoridir”.[8.B.12] Demak, tafakkur ko’rinishlari orasida shaxs eruditsiyasi va intellektini oshirish borasida samaradorligi bilan alohida ajralib turuvchi turi analitik tafakkur hisoblanadi. Chunki analitik tafakkur o’rganilayotgan obyektga turli tarafdin yondashish, uning ichki va tashqi aloqalarini kompleks holda tekshirish va to’xtamga kelishni taqozo etadi. Analitik tafakkur yuritishda fikrlash sur’atining tezligi, masalaga

turli tomonda yondasha bilish, qamrovdorlik, muammoga eng muvofiq va samarali yechim topish singari jihatlar ustuvorlik qiladi.

Taklif va tavsiyalar.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari urish mumkin:

1. Kredit-modul ta’lim tizimi sharoitida bo’lajak xorijiy til o’qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirishning konseptual modellarini ishlab chiqish va ta’lim amaliyotiga tatbiq etish zarur.

2. Bo’lajak xorijiy til o’qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirish uchun fanlararo hamkorlik tizimini takomillashtirish va bu bo’yicha metodik tavsiyalar, ilmiy-amaliy yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur.

Bo’lajak xorijiy til o’qituvchilarining informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirishda “Mediasavodxonlik va axborot madaniyati” fani samaradorligini oshirishning ilg’or xorijiy tajribalarga asoslangan mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, “Informatsion-analitik kompetentlik” integratsiyalashgan kompetensiya ko’rinishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda bir kompetensiyani shakllantirishdan ko’ra, bir nechta kompetensiyani uyg’unlikda shakllantirish muhim vazifalardan ekanligi aniqlandi. Analitik tafakkur yangi axborot izlab topish, uni o’rganib, tizimga solish, taqqoslash, baholash, mantiqiy fikrlash,

dalillarga tayanish, mavjud axborotlarga tanqidiy qaray olish, olingan ma'lumotlar asosida to'g'ri to'xtamga kelish imkonini berishi xulosalandi. Axborotlarga tahliliy munosabatini shakllantirishga doir xorijiy tajribalar asosida bir qator rivojlangan mamlakatlarda nosog'lom axborot oqimlarining oldini olish, bartaraf etish va unga qarshi kurashishning o'ziga xos qonunchilik tizimi yaratilganligidan dalolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармони// <https://lex.uz/docs/5841063>
2. Нарзиева Н. Формирование исследовательских компетенции у учащихся на основе интегративного подхода // XV Международная научно-практическая конференция. World science: problems and innovations. МЦНС «Наука и просвещение». 30 ноября 2017.–Пенза, 2017.Часть 3. –С. 114.
3. Юсуфбекова Н.Р. Тенденции и законы инновационных процессов в образовании. Новые исследования в педагогических науках.– М: Педагогика, 1991. – №2. –С. 6-9
4. Абдуқуддусов О. Интегратив ёндашув – чуқур билим, яхши фазилатларни шакллантириш омили/–Т.: Халқ таълими Ж, 2000. – №5. – Б.10.
5. Муслимов Н.А. ва б. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. – Т.: “Фан ва технология” 2013. –Б. 128
6. Ғозиев Э.Тафаккур психологияси. Тошкент.: Ўқитувчи.– 1990. –Б. 25.
7. Мирқосимова М.М. Талабаларда аналитик тафаккурни ривожлантириш технологияси// НамДУ илмий ахборотномаси - Научный вестник НамГУ 2020 йил 4-сон. –Б. 479
8. Ҳасанов Ш. Адабий таълим жараёнида талабаларда аналитик тафаккурни ривожлантириш технологиясини такомиллаштириш. (Олий филологик таълим мисолида). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертация автореферати. Наманган. АДУ. –Б. 11.